

بررسی و تحلیل ساختار فضایی - مکانی بازار بروجرد

فاطمه الفتی^۱، مهدی گراوند^۲، حمیدرضا عامری سیاهویی^۳

^۱ کارشناس ارشد شهرسازی دانشگاه آزاد بروجرد، بروجرد، ایران

^۲ کارشناس ارشد شهرسازی دانشگاه آزاد بروجرد، بروجرد، ایران

^۳ دانشیار دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

چکیده

در دهه های اخیر و با تحولات عمیق کالبدی و اجتماعی شهرهای کشور، بازار به عنوان کانون اقتصادی و اجتماعی شهر سنتی ایرانی دچار دگرگونی و تغییرات قابل توجهی شده. در بیش تر موارد، بازار از کانون پر جنب و جوش با مرکزیت قوی، به عنصر نسبتاً حاشیه ای به ویژه در ارتباط با عملکرد شهری بدل شده و بخش عمده آن با افت ارزش و پویایی اقتصادی و اجتماعی و کالبدی روبه رو بوده است. این مسئله باعث شده که بخش چشمگیری از بازار، به ویژه عناصر جانبی و جدا از راسته های اصلی آن دچار رکود و تخریب شوند.

تحقیق حاضر از نوع کاربردی است و روش انجام تحلیل های این پژوهش توصیفی-تحلیلی می باشد. روش گردآوری اطلاعات به صورت اسنادی و میدانی است. جهت ارزیابی کالبدی-فیزیکی محدوده مورد مطالعه از نرم افزار GIS استفاده گردید. در ادامه با تعیین نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدها که از ارزیابی فوق نتیجه شد، به روش SWOT به ارائه راهبردهای عملیاتی جهت ارتقا وضعیت فضای سبز پرداخته شد.

واژه های کلیدی: بازار، شهر بروجرد، ساختار فضایی، تکنیک SWOT.

۱- مقدمه

بازار در زبان پهلوی «واکار» و «وازار» آمده و به معنای محل داد و ستد و اجتماع است. بازار در تمدن ایران و جهان سابقه چند هزار ساله دارد. از همان هنگام که انسان موفق به تولید محصول بیشتر از نیاز خود گردید و به فکر مبادله آن با دیگر محصولات و تولیدات مورد نیاز خود افتاد، مراحل شکل گیری بازار آغاز شد. برای این منظور ابتدا فضاهای بازی در مجاورت روستاهای بزرگ به این کار اختصاص دادند که در فصولی از سال و به تدریج در روزهایی از هفته، محل اجتماع، داد و ستد و مبادله منطقه می شد. سپس با گسترش جوامع و مبادلات، زمان، مکان، شکل و ساختار آن نیز دچار تغییرات و تحولات تکاملی گردید و به تدریج از حالت موقت به دائمی و از وضعیت فاقد سرپناه و معماری به ساختارهای معماری متشکل و دائمی تبدیل گردید. در دوران اسلامی، شهرنشینی گسترش یافت و بسیاری از شهرهای کوچک قدیمی توسعه یافتند و شماری شهر جدید در برخی نواحی کشور به ویژه در نواحی مرزی یا ارتباطی ساخته شد. در بعضی از شهرهای جدید مانند کوفه و بصره، فضایی باز برای بازار در نظر گرفتند که فروشندگان و کسبه، ابتدای روز به آنجا می رفتند و بساط خود را در هر جا که می یافتند پهن می کردند و تا هنگام شب می توانستند در آنجا باشند. به عبارت دیگر، فضایی به عنوان بازارگاه در نظر گرفته می شد که جای ثابتی برای افراد وجود نداشت، اما به تدریج و پس از گسترش یافتن این شهرها، کم کم فضاهایی به صورت دکان های ساخته شده در بازار بنا گردید و بازاری دائمی در بخشی از شهر شکل گرفت.

بافت کهن شهر جدید به علت مملو بودن از تصویرها و تصورات شهری می تواند مکانی تازه برای تجربه شهری دیگر گونه ای باشد، تجربه ای که عیناً همانی نیست که می تواند در شهرها وجود داشته باشد و از این سبب بافت کهن می تواند آستانه ای جدی برای تکوین حافظه جمعی مردمانی گردد که تجربه شهری خود را در مکان هایی کسب می کنند که اکنون دیگر در آن سکنا ندارند. آنان با بازخوانی خاطره های خود در مکانی جدید می توانند به خلق حافظه ای جدید کمک رسانند و شهر کهن را دارای حافظه جمعی جدیدی نمایند.

بازار بروجرد از دو راسته اصلی بنا گردیده است در این دو راسته بازار تیمچه ها، کاروانسراها، چهارسوق ها، بازارهای کوچک تر و مشاغل و حرف منشعب شده اند که هنوز هم فعال بوده و همچنان مرکز تجاری بروجرد و منطقه محسوب می شود. تحقیق حاضر به بررسی کالبدی- فضایی بازار بروجرد پرداخته است.

۲- ادبیات تحقیق

بازار به مثابه عنصر و جز اصلی شهرهای ایرانی- اسلامی، از یک سو یکی از شاخصه های شهر در دوران تاریخی بوده و از سوی دیگر یکی از مشخصه های شهر شرق اسلامی شمرده شده است. از این رو در نظریه پردازی در خصوص شهرهای اسلامی این عنصر مورد توجه و تاکید خاص بوده است. بر اساس جمع بندی مدل های جغرافی دانان در مورد کارکردهای اصلی و ویژگی های اساسی شهر سنتی شرق اسلامی بازار و سلسله مراتبی از بازار به عنوان قلب و هسته اقتصادی شهر بوده است (اهلرز، ۱۳۷۳: ۳۰). برای نمونه، اهمیت بازار به حدی است که شهر شناسانی چون اویگن ویرث از بازار به عنوان مرکز اصلی اقتصادی شهر شرقی و بخش ویژه فعالیت های کسب و کار سنتی که اغلب در مرکز شهر قرار دارد یاد کرده اند (رجبی، ۱۳۸۶: ۱۶). در پژوهش های شهری معاصر، بازار از دیدگاه های مختلفی مورد بررسی قرار گرفته است؛ حوزه شهرسازی و معماری، جغرافیایی، اقتصادی و اجتماعی از جمله این موارد است که در آنها ارزش و اهمیت بازار در شهرهای ایران دوران های گوناگون تاریخی و تا شهرنشینی کنونی تاکید شده است (پیرنیا، ۱۳۷۲؛ سلطانزاده، ۱۳۶۸؛ پور احمد و موسوی ۱۳۸۹). از جنبه کاربردی نیز همواره بازار به عنوان یکی از عناصر عمده مورد شهر شناسان غربی بوده است. از این جنبه، بر کارکرد اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و مذهبی شهر تاکید شده است.

سابقه شناخت و عملکرد موضوع فوق در ایران و جهان از پیش مورد توجه برنامه ریزان شهری بوده است و می توان به عنوان یک موضوع شناخته شده، جنبه های نظری و تجربی آن را مورد بررسی قرار داد. معمولاً طرح ها و مطالعات صورت گرفته در

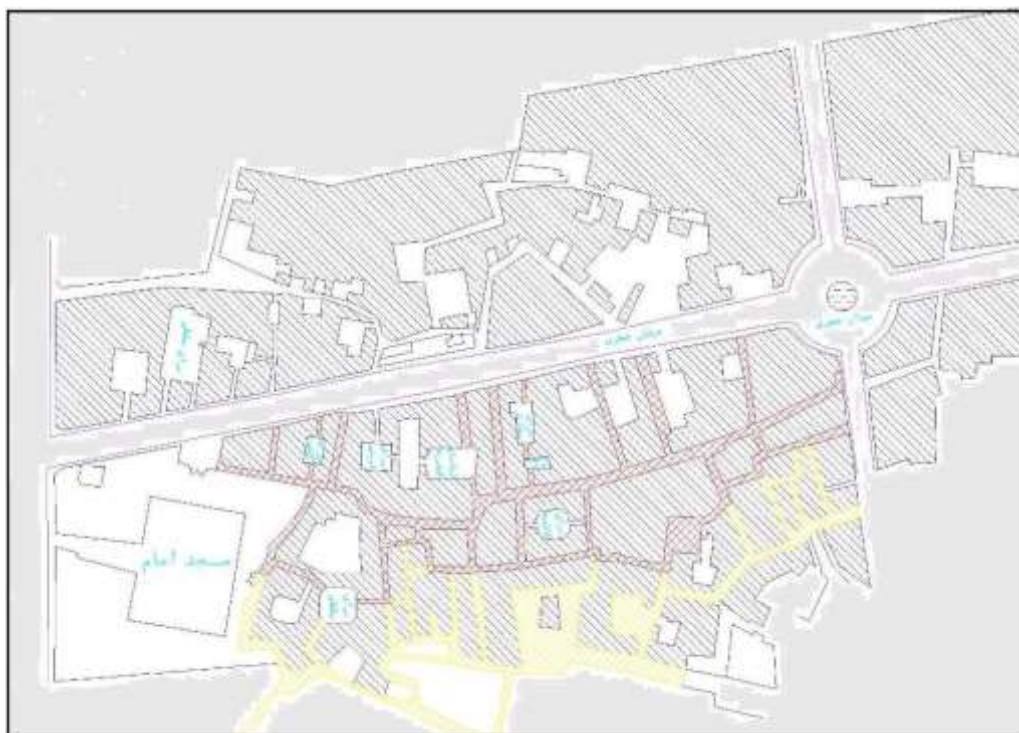
مقوله بافت تاریخی و ساختار فضایی بازار عمدتاً توسط معماران و طراحان شهری صورت می گیرد. بررسی این موضوع در حیطه جغرافیدانان، نمایانگر وسعت قلمرو معرفتی فارغ التحصیلان این رشته می باشد.

۳- روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع کاربردی است و روش انجام تحلیل های این پژوهش توصیفی- تحلیلی می باشد. روش گرد آوری اطلاعات به صورت اسنادی و میدانی است. برای این منظور عمده ترین اسناد و اطلاعات مکتوب از جمله پژوهش های پیشین و مقالات چاپ شده در مجله ها و کتب تاریخی ، سفر نامه ها و نقشه ها بررسی شده است. جهت ارزیابی کالبدی- فیزیکی محدوده مورد مطالعه از نرم افزار GIS استفاده گردید. در ادامه با تعیین نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدها که از ارزیابی فوق نتیجه شد ، به روش SWOT به ارائه راهبردهای عملیاتی جهت ارتقا وضعیت فضای سبز پرداخته شد.

۴- جامعه و فضای پژوهش

جامعه و فضای پژوهش شهر بازار تاریخی شهر بروجرد می باشد. بافت تاریخی بروجرد، مجموعه‌ای بالغ بر ۲۸۰ هکتار از مناطق مرکز و شرق این شهر را شامل می‌شود که امروزه بیشتر در محدوده خیابانهای جعفری، صفا، شهدا و بحرالعلوم قرار گرفته‌اند. این بافت تقریباً شامل حدود تقریبی شهر بروجرد در سال ۱۸۵۰ میلادی (۱۲۲۸ هجری شمسی) است که بر اساس نقشه‌ای که در آن سال توسط ارتش روسیه از این شهر تهیه شده تعریف شده‌است. محدوده انتخابی مورد مطالعه ما جزئی از هسته مرکزی بافت قدیم شهر می باشد و مساحت بازار مورد مطالعه محدوده مورد مطالعه در حدود ۱/۴ هکتار می باشد.

شکل ۱: موقعیت بازار بروجرد

۵- یافته‌های تحقیق

بازار بزرگ بروجرد از مراکز قدیمی این شهر است که نبض اقتصادی منطقه را در دست دارد. همسان با دیگر شهرهای قدیمی ایران، بروجرد نیز از دیرباز دارای بازارهای مختلف و فعالی بوده است که نه تنها جنبه اقتصادی داشته اند که به عنوان مهمترین مرکز فعالیت های اجتماعی شهر نیز شناخته می شده اند. ساختار فعلی بازار بزرگ بروجرد در دوران قاجار طراحی شده است که همراه با مسجد سلطانی (امام خمینی) از دیدنی های جالب مرکز شهر بروجرد به حساب می آید. بازار بروجرد بطور کلی شامل سه دسته از بخش های مختلف است: راسته بازارها، کاروانسراها و مراکز جانبی راسته بازارها بخش عمده بازار بروجرد را راسته های مختلفی تشکیل می دهند که هر یک اختصاص به شغل و حرفه خاصی دارند. معمولا هر صنف دارای سازماندهی خاص خود بوده و هستند که نوعی هماهنگی در تعیین نرخ ها و کیفیت خدمات را موجب می شود. بزرگترین راسته بازار بروجرد، به راسا مشهور است که ساده شده راستا و راسته است و بعضا به اسم بازار بزرگ یا راسته بازار هم شهرت یافته است. به دلیل بزرگی این بازار مشاغل مختلفی در آن به چشم می خورد که بیشتر مشتمل بر گیوه دوزی، کفش فروشی و کفاشی، جوراب بافی (ساخت رویه ی گیوه های قدیمی)، عمده فروشی مواد غذایی و مایحتاج خانه و نیز پشم فروشی است. از دیگر راسته بازارهای مهم می توان به بازار مسگرها اشاره کرد که تا گذشته ای نه چندان دور از رونق بسیاری برخوردار بود ولی امروزه بیشتر به مرکز توزیع ظروف آلومینیومی و استیل ساخت کارخانجات مختلف تبدیل شده است. یهودیان راسته بازار نسبتا بزرگی دارند و بیشتر به عمده فروشی و یا پارچه فروشی مشغولند.

کاروانسراها : در کنار راسته بازارها، بخش جالب توجه دیگر بازار بزرگ بروجرد، کاروانسراهای متعدد است که در گویش محلی کارم سرا (با کسره ر و نیز س) خوانده می شوند. کاروانسراها چنانچه از نامشان بر می آید مراکزی بوده اند که نیمه تجاری و نیمه اقامتی بوده اند. به این ترتیب که کاروان های تجاری با ورود به شهرها، بر اساس توافقی که با صاحبان کاروانسراها داشته اند در آنها اقامت می کرده اند و به این ترتیب هم بازاری موقت برای فروش کالاهای خود داشته اند، هم خوابگاه و استراحتگاهی برای خود و همراهان. علاوه بر این، حیوانات و اموال آنها نیز از خطر دزدان در امان می مانده است. ساخت و نگه داری کاروانسراها هزینه بر بوده است و معمولا صاحبان آن از ثروتمندان و نامداران شهر بوده اند. کاروانسراهای موجود بازار بروجرد که تعدادشان دست کم به ده سرا می رسد همگی در دوره قاجار ساخته شده اند که تعدادی از آنها هنوز بافت قدیمی خود را حفظ کرده اند و به جاست در ردیف آثار ثبت ملی قرار گیرند. کاروانسراهای بروجرد در حال حاضر بیشتر به مرکز خرید و فروش فرش در سطح محلی، کشوری و بین المللی تبدیل شده اند. تامین کالاهای عمده مغازه های شهر مانند برنج، چای، پارچه، کفش و ... هنوز هم توسط بازرگانان کارکننده این سراها انجام می گیرد. دلایل خانه نیز به احتمال از کاروانسراهای قدیمی بوده که کم کم به شکل میدان کوچکی در دل بازار درآمده است.

مراکز جانبی: با توجه به محوریت بازار در بافت قدیمی شهرهای ایران، طبیعی است که خدمات جنبی فراوانی در بازار و اطراف آن قابل مشاهده است. مسجدها رابطه تنگاتنگی با بازار داشته اند و دو مسجد بزرگ و تاریخی بروجرد یعنی مسجد جمعه (جامع) و مسجد شاه سلطانی یا امام خمینی) نیز که از منحصر بفرد ترین مساجد غرب ایران به حساب می آیند با فاصله ای حدود یک کیلومتر در دو سوی شرق و غرب بازار بروجرد قرار گرفته اند. مسجدهای کوچک تری نیز در اطراف بازار بروجرد وجود دارد که مهمترین آنها مسجد ناسکدین است. از دیگر مراکز موجود در بازار می توان به حمام ها اشاره کرد که امروزه بیشترشان تخریب و تبدیل به پاساژ شده اند. همچنین چاپخانه ها، سفره خانه ها و کبابی های سنتی و نیز زورخانه از دیگر بخش های جنبی و خدماتی بازار بروجرد بوده اند که زورخانه مذکور نیز تخریب و تبدیل به پاساژ شده است. بازار بروجرد در دل بخش قدیمی شهر بروجرد قرار دارد و با توجه به حدود قلعه شهر می توان گفت که این بازار به تنهایی حدود یک چهارم مساحت شهر را شامل می شده است. بزرگی بازار بروجرد به دلیل محوریت یافتن شهر بروجرد در دوران قاجار و امنیت آن بوده است به گونه ای که هنوز هم این بازار نقش عمده ای در تامین مایحتاج ایلات کوچرو لر و بختیاری دارد هرچند

سکونتگاههای بیلاقی آنها معمولاً با بروجرد فاصله دارد. علاوه بر آن به دلیل قرارگیری بروجرد بین استانهای لرستان، همدان و مرکزی و نیز نوعی نزدیکی تجاری با خوزستان، اصفهان و کرمانشاه، نقش بازار بروجرد به عنوان یک مرکز تجاری منطقه ای پر رنگ تر شده است.

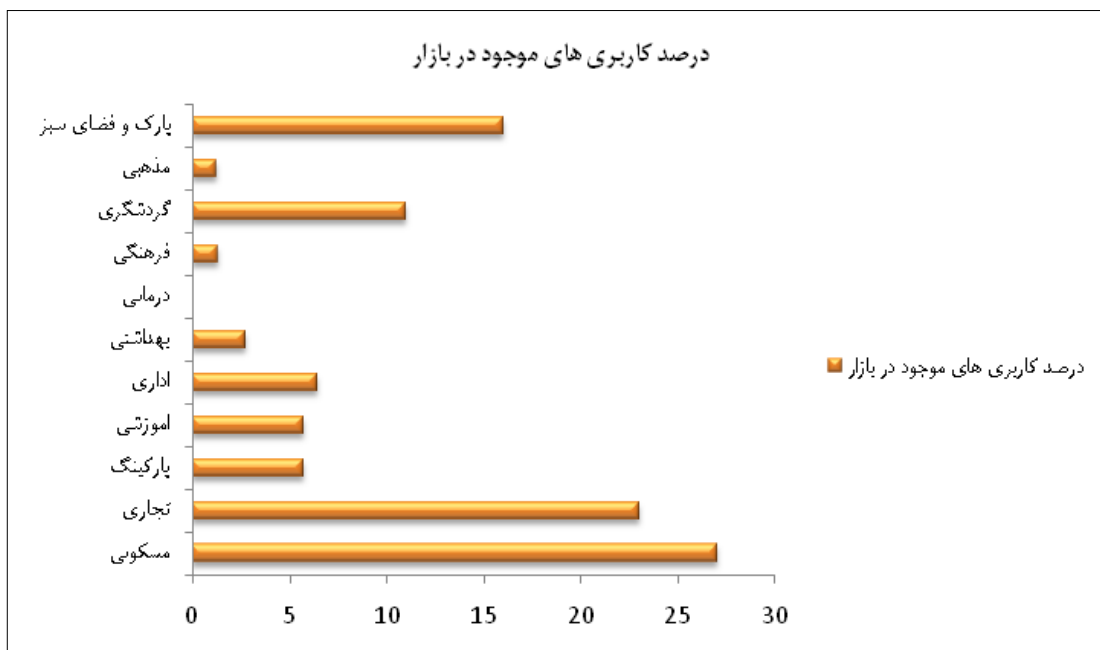
بی شک بازار بروجرد یکی از نفیس ترین مجموعه های مردم شناسی به جای مانده در ایران است که علاوه بر ارزش تحقیقاتی، می تواند جاذبه بزرگی برای گردشگران باشد. علیرغم تغییرات بسیار زیاد در دهه های اخیر، هنوز هم بسیاری از حرفه های قدیمی بصورت سنتی کار خود را در بازار بروجرد ادامه می دهند که نحوه کار و محصولات آنها برای گردشگران داخلی و خارجی می تواند تماشایی باشد. بجاست میراث فرهنگی و دیگر مسئولان شهر بروجرد تلاشی همه جانبه برای حفظ و احیای این اثر بزرگ تاریخی، تجاری و فرهنگی شهر بروجرد داشته باشند.

۶- بررسی کالبدی (کاربری های موجود) در بازار

بر اساس نتایج نمونه گیری، بیشترین مساحت مربوط به کاربری مسکونی می باشد که ۲۷ درصد از مساحت بازار را به خود اختصاص داده است. از طرفی کم ترین میزان مربوط به کاربری مذهبی و فرهنگی می باشد که به ترتیب ۱/۳ و ۱/۲ از مساحت بازار را به خود اختصاص داده اند. نبود کاربری مذهبی و فرهنگی در بافت تاریخی و فرسوده یکی از ضعف های محدوده مورد مطالعه می باشد. زیرا از دیر باز شاخصه اصلی بازار در شهرهای اسلامی توجه به بعد مذهب می باشد به گونه ای که ابتدا مسجد بنا می شد و سایر ارکان شهر اسلامی از جمله بازار که شالوده اصلی شهر بود شکل می گرفت. از طرف دیگر وجود کاربری فرهنگی نیز حائز اهمیت است. از جا که بافت تاریخی در اکثر اوقات جاذب توریست و بازدید کنندگان بسیاری است لذا توجه به این مهم حائز اهمیت است. یکی از فرصت های موجود در محدوده مورد مطالعه وجود کاربری فضای سبز است که ۱۶ درصد از محدوده را به خود اختصاص داده است و حائز اهمیت است (جدول ۱ و اشکال ۲ و ۳).

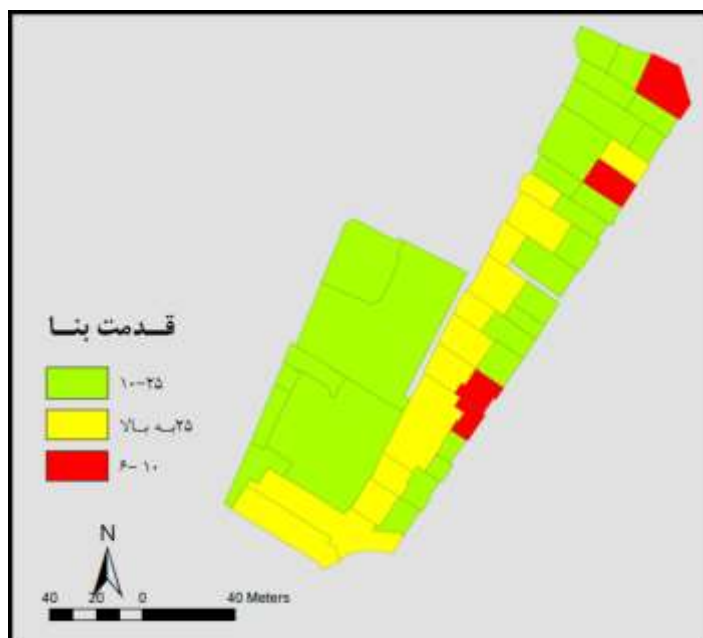
جدول (۱): کاربری وضع موجود بازار بروجرد

کاربری	مساحت (متر مربع)	درصد
مسکونی	۳۷۸۶	۲۷
تجاری	۳۲۳۷	۲۳
پارکینگ	۸۰۶	۵/۷
آموزشی	۸۰۰	۵/۷
اداری	۹۰۵	۶/۴
بهداشتی	۴۰۵	۲/۷
درمانی	۰	-
فرهنگی	۲۴۱	۱/۳
گردشگری	۱۴۳۶	۱۱
مذهبی	۲۱۵	۱/۲
پارک و فضای سبز	۲۱۴۰	۱۶

شکل ۲: کاربری وضع موجود بازار بروجرد

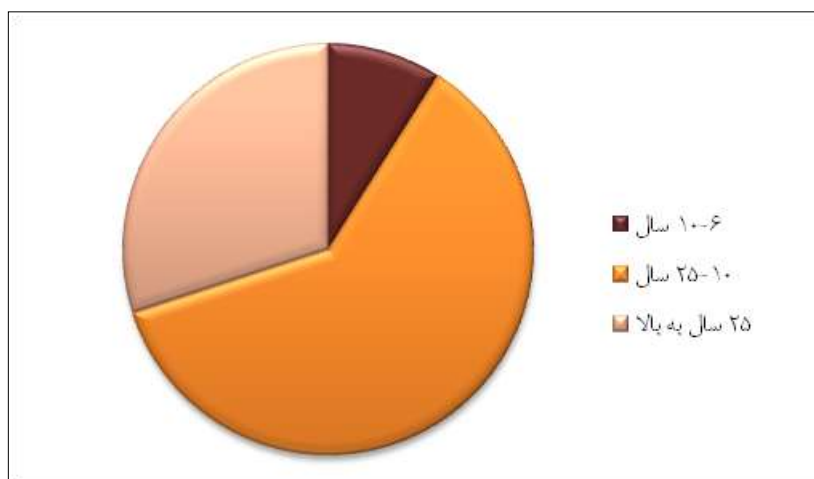
بررسی فیزیکی بازار به لحاظ کیفیت بناها، جنس مصالح، فرسودگی بافت بر اساس نتایج نمونه گیری، ۶۱ درصد ابنیه دارای قدمت ۱۰-۲۵ سال می باشند و ۳۰ درصد قدمتی بالای ۲۵ سال دارد که این نشانده حدود ۹۱ درصد از ابنیه بازار فرسوده می باشند و تنها ۹ درصد دارای قدمت ۶-۱۰ سال می باشند.

شکل ۳: قدمت ابنیه بازار بروجرد

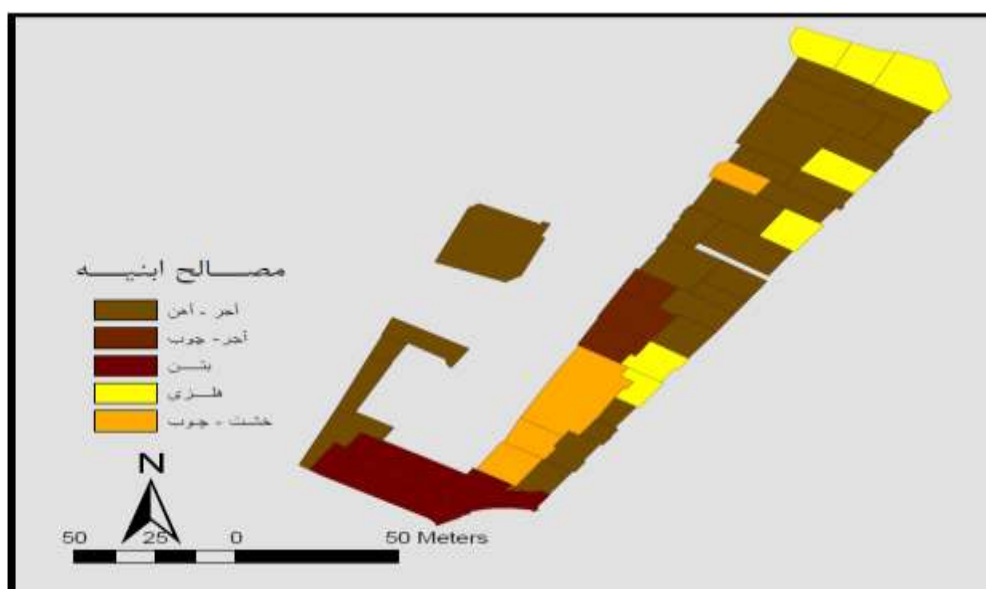
جدول (۲): قدمت ابنیه بازار بروجرد

قدمت بنا	مساحت (متر مربع)	درصد
۱۰-۶ سال	۱۰۰۵	۹
۲۵-۱۰ سال	۱۰۸۸۶	۶۱
۲۵ سال به بالا	۴۶۷۵	۳۰

شکل ۴: قدمت ابنیه بازار بروجرد

مصالح اصلی ۴۸ درصد از بناهای موجود در بازار به صورت آجر - آهن می باشد و تنها ۶.۴ درصد بتنی می باشد. ۲۲.۵ درصد از ابنیه از اسکلت فلزی بر خوردار هستند. لازم به ذکر است ۱۳ درصد از ابنیه بازار از مصالح بی دوام از جمله خشت و چوب ساخته شده اند.

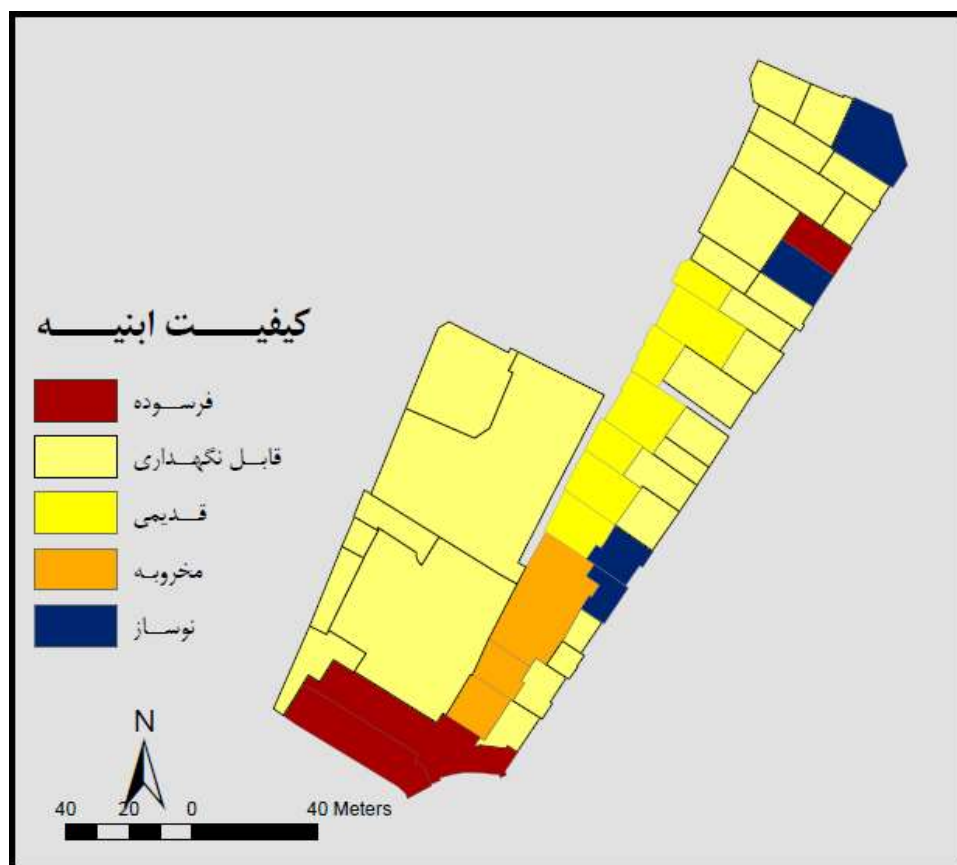

شکل ۵: مصالح به کار گرفته شده ابنیه بازار

جدول (۳): مصالح به کار گرفته شده ابنیه بازار بروجرد

مصالح	مساحت (متر مربع)	درصد
آجر-آهن	۶۵۷۵	۴۸
آجر-چوب	۷۲۸	۹/۶
بتن	۱۴۳۷	۶/۴
فلزی	۱۶۶۸	۲۲/۵
خشت-چوب	۱۳۷۵	۱۲/۹

بررسی وضعیت ظاهری ابنیه بازار نشان می دهد که ۹ درصد از بناهای نو ساز، ۶۱ درصد قابل نگهداری و ۶ درصد تخریبی است. همچنین ۶ درصد از بناهای موجود در بازار فرسوده می باشد. بررسی های انجام شده حاکی از آن است که بیشتر ابنیه قابل نگهداری هستند ولی میزان بناهای نوساز آن اندک است و حدود ۳۰ درصد از بناها قدیمی و مخروبه بوده است که نیاز به باسازی و بازنده سازی این بازار تاریخی را دارد.

شکل ۶: کیفیت ابنیه بازار

جدول ۴: کیفیت ابنیه بازار بروجرود

کیفیت ابنیه	مساحت (متر مربع)	درصد
فرسوده	۱۶۴۸	۶/۸
قابل نگهداری	۱۰۸۸۶	۶۱/۳
قدیمی	۱۸۱۰	۱۶
مخروبه	۱۲۱۷	۶/۸
نوساز	۱۰۰۵	۹

تدوین اهداف، راهبردها و سیاست های اجرایی

در این بخش با تکیه بر نتایج بدست آمده از بررسی های پیشین و شناخت وضعیت موجود بازار بروجرود اقدام به هدف گذاری و برنامه ریزی جهت ارتقاء کالبدی و فضایی بازار بروجرود می گردد. بدین منظور وضعیت موجود مورد بررسی قرار گرفت، سپس اهداف کلی جهت ساماندهی وضعیت بازار بروجرود تدوین گردیده و بر اساس آن راهبردها و سیاست های اجرایی جهت دستیابی به این اهداف تدوین شده است. که در ادامه بدان پرداخته شده است.

جدول ۵: دسته بندی مشکلات کالبدی موجود در بازار بروجرود

دسته بندی موضوعی مشکلات	دسته بندی خرد مشکلات
مشکلات کالبدی و اجتماعی بافت تاریخی (بازار)	<ul style="list-style-type: none"> -ادغام روستاها در شهر به واسطه تغییر شکل زندگی ساکنین این مناطق -پایین بودن کیفیت های زیست محیطی محدوده های ادغام شده، منجر به بروز مشکلات و خساراتی به محیط طبیعی و کالبدی شهری و توسعه بی نظم شهر شده است. -رونق ساخت و ساز های جدید بدون رعایت ضوابط شهرسازی -وجود کالبدی فرسوده و اغتشاشات کالبدی در بافت -عدم هماهنگی و یکپارچگی در روند توسعه همراه با تأکید بر تنوع بافت و سرزندگی محلات -وجود نابسامانی های ترافیکی در مرکز شهر به دلیل وجود بازار به عنوان مرکز اقتصادی شهری نبود پارکینگ ها در مکانهای مناسب و ارائه خدمات ضعیف سیستم حمل و نقل همگانی -قرارگیری مراکز اداری و تجمع آنها در محدوده طرح تفصیلی بعنوان عامل افزایش تردد سواره به داخل بافت -موانع موجود در تحقق پذیری طرح های ساماندهی و بهسازی و مدیریت اجرایی و ضعف در چگونگی صرف هزینه ها و بودجه های اختصاص داده شده -مداخلات بی رویه صورت گرفته در بافت در دوران معاصر و زندگی جدید -کمبود بعضی از خدمات شهری و سرانه کاربریهای ضروری و نحوه توزیع آن در محلات -عدم توجه به کیفیت های محیطی جهت ایجاد بستر مناسب برای رشد گرایشهای کجروانه -فقدان تعریف دقیق و مشخص از لبه ها و جداره های واجد ارزش به لحاظ تناسب هندسی و فضایی سیمای نا مطلوب بافت شهری و ناسازگاری کاربری های مجاور رها ساختن ساختمان های قدیمی کفیوش نامناسب پیاده رو ها عرض کم معابر و مشکلات پارکینگ -وجود ناهنجاری های بصری، اجتماعی و زیست محیطی در محلات -استقرار نامناسب دستفروشان در اطراف بازار

- وجود سقاخانه ها و محل تجمع افراد محله	- سیمای نامطلوب بافت شهری و ناسازگاری کاربری های مجاور
---	--

استنتاج اهداف از مشکلات

برنامه‌ریزی، مشابه فرایند تصمیم‌گیری، از نارضایتی از وضع موجود آغاز می‌شود و اگر مشکلی نیاید، نیازی به عمل نیز نیست بنابراین تشخیص مشکل و تعیین علل این مشکلات و تدوین اهداف مبتنی بر این مشکلات از مراحل مهم فرایند برنامه‌ریزی، بویژه برنامه‌ریزی مشکل‌سو است. فرایند استنتاج اهداف از مشکلات در این مقاله به دلیل تعیین و تحلیل مشکلات اجتماعی و کالبدی بازار قدیمی بروجرد می‌باشد.

جدول ۶: معرفی اهداف مبتنی بر مشکلات

اهداف کلان	اهداف خرد
<p>ساماندهی و به روز کردن (معاصرسازی) بافت قدیم با هدف عمده تجدید حیات کالبدی</p>	<p>-ارتقاء کیفیت های بصری و فضایی -حفظ و سرزندگی حیات شهری و عمومی -تقویت فضاهای شهری و عمومی -حفظ و ایجاد امنیت در محلات -بازگرداندن رونق، دمیدن روح جدید به بافت قدیم -احیاء سلسله مراتب دسترسی (پیاده-کند-تند) -ارتقاء توسعه های جدید بر اساس ویژگی های قدیم (حتی الامکان) -احداث ساخت و سازهای جدید (مناطق فرسوده و تخریب شده) در تباین با فضاهای کهن -تلفیق مناسب و منطقی زندگی جدید و کالبد قدیم (به لحاظ کاربری و کالبد) -طراحی با توجه به ایمن سازی در مقابل سوانح طبیعی</p>
<p>-حفاظت از بافت قدیم به عنوان یک ثروت اجتماعی و فرهنگی با تأکید بر نقش تاریخی آن</p>	<p>-افزایش و تقویت حس مشارکت مردم و سازمان های محلی -بالا بردن سطح آگاهی بخش های مشارکت کننده -تضمین حضور ساکنان در بافت قدیم -کاهش و جرم و جنایت در بافت قدیم -حفظ ساختار جمعیتی و جلوگیری از دگرگونی بافت جمعیتی و ارتقاء سطح زندگی آنان -احیای حیات اجتماعی، تاریخی و فرهنگی در بافت -حفظ خاطره های جمعی با تأکید بر تداوم تاریخی</p>
<p>-احیاء هویت تاریخی و قدیمی محلات با هدف حفاظت و بهسازی</p>	<p>-حفظ خصوصیات و ارتقای ارزش های بافت قدیم از جمله ساختار فضایی و استخوان بندی بافت -معاصر سازی بناهای قدیمی و با ارزش موجود در محلات -تجدید حیات فضاهای با ارزش و مرمت کالبدی - فضایی در محلات -حفظ خاطره های جمعی و تأکید بر تداوم تاریخی و خاطره ها و یادها</p>

<p>-بهبود و تجهیز شبکه ارتباطی موجود</p> <p>-تعریف و طراحی حریم پیاده در بخش های قدیمی تر</p> <p>-جلوگیری از ازدحام به خصوص در مسیر های منتهی به بازار</p>	<p>-سازماندهی نظام دسترسی با تأکید بر نظام حمل و نقل همگانی</p>
<p>-ساماندهی کاربری های مقیاس شهری</p> <p>-رونق و پویایی محلات</p>	<p>-تغییر و ساماندهی در نظام فعالیتی - عملکردی</p>
<p>-ایجاد و ارتقاء محیطی بهداشتی و سالم</p> <p>-استفاده از امکانات فناوری مدرن</p> <p>-مرمت شبکه دفع آبهای سطحی</p>	<p>-اصلاح ، تقویت و مرمت تأسیسات و تجهیزات شهری</p>

۷- جداول تحلیلی سوات ۱ بازار بروجرد

پس از تجزیه و تحلیل اطلاعات، مرحله بعد تدوین راهبردها است. از جمله تکنیک‌هایی که به طور فزاینده ای در شهرسازی برای سنجش وضع موجود و تدوین راهبرد بکار گرفته می شود، ماتریس «سوات» است. بطور کلی ماتریس سوات یک چارچوب مفهومی می باشد که برای شناسایی و تحلیل تهدیدها و فرصت‌ها در محیط خارجی یک سیستم و بررسی قوت‌ها و ضعف‌های درونی آن بکار گرفته می شود. هر یک از کیفیت‌های سیستم شهری (اعم از کیفیت فرآورده یا فرایند توسعه شهری) اولاً از نظر ماهیت می تواند مثبت(مطلوب) و یا منفی(نامطلوب) باشد و ثانیاً از نظر فعلیت می تواند بالقوه و یا بالفعل باشد(گلکار ۱۳۸۴).

جدول ۷: جدول سوات مربوط به معیارهای کمی پارک های شهری

فرصت	تهدید	ضعف	قوت	معیارهای کالبدی و اجتماعی
<p>- وجود بافت غالب سکونتی در محدوده</p> <p>- اختلاط عملکردی نسبتاً مناسب در محدوده</p> <p>-حضور افراد بومی و حس تعلق مردم به محلات قدیمی</p> <p>-حضور نقاط شاخص عملکردی جهت ارائه خدمات شهری در مقیاس محدوده طرح</p> <p>-شکل گیری و بهره برداری شهر بر اساس و هماهنگ</p>	<p>-رونق ساخت و ساز های جدید بدون رعایت ضوابط شهرسازی</p> <p>-وجود کالبدی فرسوده و اغتشاشات کالبدی در بافت</p> <p>-عدم هماهنگی و یکپارچگی در روند توسعه همراه با تأکید بر تنوع بافت و سرزندگی محلات</p> <p>-وجود نابسامانی های ترافیکی در مرکز شهر به دلیل وجود بازار به عنوان مرکز اقتصادی شهری</p>	<p>-ادغام روستاها در شهر به واسطه تغییر شکل زندگی ساکنین این مناطق</p> <p>-پایین بودن کیفیت های زیست محیطی محدوده های ادغام شده ، منجر به بروز مشکلات و خساراتی به محیط طبیعی و کالبدی شهری و توسعه بی نظم شهر شده است.</p> <p>-وجود ناهنجاری های بصری، اجتماعی و زیست محیطی در محلات</p>	<p>-عناصر شکل دهنده شهر مؤید شکل گیری شهر در حرکت تاریخی (دارالحکومه - چال قلعه ، مسجد جامع ، بازار ، مسجد سلطانی ، محلات و مراکز محلات ، حصار شهر)</p> <p>-وجود بافت قالب سکونتی در محدوده</p> <p>-اختلاط عملکردی نسبتاً مناسب در محدوده</p> <p>-مشارکت پذیری مردم در نحوه اداره و تصمیم گیری های شهر</p> <p>-وجود فضا های مهم در مفاصل</p>	

¹ - SWOT

<p>با ویژگی های طبیعی و جغرافیایی، مانند سایر شهرهای قدیم</p>	<p>-قرارگیری مراکز اداری و تجمع آنها در محدوده طرح تفصیلی بعنوان عامل افزایش تردد سواره به داخل بافت</p> <p>-عدم توجه به کیفیت های محیطی جهت</p> <p>-کمبود بعضی از خدمات شهری و سرانه کاربریهای ضروری و نحوه توزیع آن در محلات</p> <p>-مداخلات بی رویه صورت گرفته در بافت در دوران معاصر و زندگی جدید</p> <p>ایجاد بستر مناسب برای رشد گرایش کجروانه</p> <p>-رها ساختن ساختمان های قدیمی</p>	<p>-نبود پارکینگ ها در مکانهای مناسب و ارائه خدمات ضعیف سیستم حمل و نقل همگانی</p> <p>-موانع موجود در تحقق پذیری طرح های ساماندهی و بهسازی و مدیریت اجرایی و ضعف در چگونگی صرف هزینه ها و بودجه های اختصاص داده شده</p> <p>-فقدان تعریف دقیق و مشخص از لبه ها و جداره های واجد ارزش به لحاظ تناسب هندسی و فضایی</p> <p>-تجمع نخاله های ساختمانی بر اثر مرمت و بازسازی</p> <p>-دسترسی نامناسب به خانه ها به وسیله دالان</p>	<p>ارتباطی و به فعلیت رساندن این فضاها در جهت سرزنده سازی این محلات</p> <p>-وجود نشانه ها و شاخص های خوانایی در بافت که باعث غنای منظر شهری و به تبع آن ارتقاء کیفیت محیطی</p>	
---	--	--	--	--

۸- بحث و نتیجه گیری

در ارائه این طرح با در نظر داشتن اهمیت بافت قدیمی و وجود هسته مرکزی و فعالیت اقتصادی آن ضمن تأکید و بازآفرینی مراکز محلات، احیاء سلسله مراتب دسترسی و تجهیز آن و تنظیم و بهبود وضعیت خودروها و تأمین فضاهای پارکینگ (به ویژه در حوزه تاریخی ویژه محدوده بازار) به عنوان پشتیبان نظام حرکتی در برنامه ریزی و ارائه طرح مورد توجه قرار گرفته است.

طراحی متأثر از اصول و معیارهای منطبق بر طراحی در بافت بوده که می تواند مواردی از آن را با شرح زیر عنوان کرد:

-حفظ روحیه ارگانیک و احترام به هویت بافت

-اهمیت دادن به موقعیت مکانی عناصر شاخص در تعریف فضا

-اصلاح ساختار تردد پیاده در شرایط ساماندهی جداره و فضاهای معابر

-خوانا کردن بافت با اولویت دادن به عناصر شاخص و فضاهای شهری

-توجه به فضای سبز و رابطه بین انسان و طبیعت در فضاهای باز عمومی

-کنترل و مدیریت ترافیک

-احیاء ساختار فضایی محور با استناد به ارزش های شهرسازی بافت کهن و اصول پیوستگی فضایی و سلسله مراتب دسترسی ها

-ایجاد تنوع در احجام مطابق با ضوابط پیشنهاد شده

-ایجاد نقاط عطف و تأکیدات بصری در ادراک هر چه بیشتر فضاها

-اتصال عناصر شاخص و هویت زا از طریق کریدورهای بصری و حرکتی

-در نظر داشتن عرصه های شهری (عمومی-نیمه عمومی-خصوصی-نیمه خصوصی)

۹- تدوین سیاست های اجرایی

از آنجا که بافت میانی در تقابل همیشگی با بافت قدیمی است و تأثیرات دوسویه که بین بافت میانی و قدیمی از قبل وجود داشته باعث ضوابطی برای ساماندهی در این محدوده شده است.

همچنین برای دستیابی به اهداف طرح و ساماندهی بافت قدیمی و تاریخی شهر بروجرد در راستای رسیدن به تأکیدی که در بخش گذشته در زمینه حفظ ساختار فضایی مبتنی بر سازمان فضایی اولیه شهر بروجرد وجود دارد و ضمن توجه به ارزش های بافت ارائه پروژه های پیشنهادی در قالب طرح های موضعی پرداخته شده است. نکته مورد تأکید در ارتباط با این پروژه ها، لزوم جهت گیری، انجام و اجرای آنها بر مبنای اهداف و راهبردهای ارائه شده در این پروژه می باشد.

-ساماندهی بازار قدیم شهر بروجرد در جهت ارتقاء کیفیت بافت مورد تأکید قرار گرفته است.

-ساماندهی فضای باز شهری (به صورت فعال و سرزنده)، علی الخصوص در تقاطع ها و نقاط دارای پتانسیل -طراحی و ساماندهی میدان قیام به صورت فضاهاى شهری فعال و سرزنده

-تقویت و تجهیز محورهای پیاده درون محله ای مشخص شده و تقویت قرارگاه های رفتاری موجود و فعال در بافت در قامت فضاهای عمومی درون محله ای (مرکز محله) در راستای آنها

-ساماندهی میدان محمد حسن خان در قامت فضای شهری اصلی و نشانه ای ارزشمند و قوی ذهنی برای مردم

-ایجاد اختلاط عملکردی در کل سطح محدوده علی الخصوص در راستای محور های اصلی و ایجاد امکان نفوذ فعالیت و عملکرد به درون بافت ها

-طراحی و ساماندهی مقبره امام زاده جعفر(ع) به صورت پارک و فضای سبز تفریحی با توجه به ویژگی ها و عناصر اکولوژیک

-بالا بردن ارزشهای کمی و کیفی محیط زیست و ارتقاء کیفیت های کالبدی بافت

-ساماندهی محورهای دسترسی اصلی (حرکت سواره و پیاده)

منابع

- ۱- اهلرز؛ اکارت(۱۳۷۳)؛ "شهر شرق اسلامی، مدل و واقعیت" ترجمه محمد حسن ضیا، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۳۲
- ۲- پور احمد، احمد و سیروس (۱۳۸۹)؛ "ماهیت اجتماعی شهر اسلامی" فصلنامه مطالعات شهر ایرانی-اسلامی، شماره دوم.
- ۳- پیرنیا، محمد کریم، (۱۳۷۲)؛ "معماری اسلامی ایران"، علم و صنعت ایران، تهران
- ۴- سلطان زاده، حسین (۱۳۶۸)؛ "مقدمه ای بر تاریخ شهرنشینی در ایران"، امیرکبیر، چاپ دوم، تهران
- ۵- رجبی، آریتا (۱۳۸۵)؛ "ریخت شناسی بازار"، نشر آگاه، تهران
- ۶- گلکار، کورش، (۱۳۸۴)، مناسب سازی تکنیک تحلیلی سوات برای کاربرد در طراحی شهری. نشریه صفا ۴۱: ۴۴-۶۴.